

Són la fecunditat i la mortalitat, conjuntament amb les previsions, l'altra geografia de la població; particularment, els dos primers temes. La dificultat rau en la capacitat del factor espai per explicar el comportament reproductiu o el risc de morir. ¿Podem connectar la localització residencial amb un determinat nivell de fecunditat o de mortalitat?; heus aquí el nus del problema. La representació cartogràfica és sempre possible i, en conseqüència, l'estudi d'associacions. Però una major ambició explicativa desemboca en interrogants. A més a més, caldria afegir-hi, el risc de la fallàcia ecològica sempre hi planejaria pel damunt.

L'assaig de Woods tradueix, en la meua opinió, aquesta consciència d'una geografia de la població sense una personalitat autònoma. Les diferències respecte a disciplines afins «are exceptionally blurred», escriu. Les seves propostes són variades. En primer lloc, una concentració sobre els temes clau, és a dir, la variació espacial de les estructures, la fecunditat, la mortalitat i la migració de les poblacions. En segon lloc, un major ús de les tècniques demogràfiques. És així que la contribució dels geògrafs s'adreçaria a la construcció d'una teoria totalitzadora de la migració, de les variacions regionals de la distribució de les variables i de la seva història i, finalment, de la confecció de bancs de dades i l'aplicació de mètodes de projecció. No cal dir que això són *desiderata*, i les pàgines posteriors, tot i que poden donar fe de vitalitat, també fan paleses les desigualtats en els avenços.

Els estudis de població tenen obstacles, tant empírics com teòrics. En aquest sentit, la geografia és dependent d'un garbell de problemes comuns a altres matèries. Els més centrals són els derivats

de l'estructura de les fonts i de la seva presentació que, molt sovint, fan difícil adoptar una òptica d'anàlisi adient. També hi ha la dificultat de combinar una explicació d'una acció col·lectiva resultant de comportaments individuals sota les corresponents restriccions estructurals. La introducció del criteri locacional o residencial, tot i que hi afegeix una nova perspectiva, compta amb l'efecte del seu propi contingut social (a més del físic), interactuant amb altres vessants del mateix caire. Tal vegada sigui en l'estudi del comportament migratori on més ha estat possible avançar, sota el domini del paradigma neoclàssic, a l'hora de desotriar el pes de factors determinants. En altres terrenys, sembla més adient reproduir aquella frase cartogràfica antiga escrita sobre els espais no explorats encara: «aquí hi ha dracs».

Population Geography: Progress and Prospect ofereix, en definitiva, una panoràmica de l'estat de la recerca dins d'aquest àmbit de la geografia humana. Així, malgrat no ésser estrictament un manual, la seva consulta pot resultar profitosa no sols per al professor o investigador en aquest terreny, sinó també per a l'estudiant avançat que cerqui nous coneixements i informacions sobre geografia de la població.

F. Muñoz Pradas

FERRAS, R. (dir.) (1986); *España/ Espagne/Spain*, Fayard-Reclus, Paris, 95 pp.

Este atlas de España del geógrafo francés Robert Ferras ofrece una atractiva e

innovadora lectura gráfica de nuestro país. A lo largo de un inteligente recorrido por ciento veinte mapas y casi doscientos croquis y modelos, el autor presenta con éxito una visión sinóptica de los procesos sociales que han confirmado el espacio español en los últimos decenios.

Los primeros sesenta y dos mapas cartografían los elementos estructurales y los procesos sociales de mayor incidencia sobre la evolución reciente de la sociedad española: la educación, la propiedad de la tierra, el empleo, las rentas y el equipamiento, las migraciones internas. El tipo de representación escogido ayuda a destacar los fuertes desequilibrios regionales existentes en el país. En unas ocasiones se observa un gradiente Norte-Sur (desempleo, analfabetismo), en otras aparece un centro-periferia claramente delimitado (terciario, densidad de población, actividades agrarias), mientras que en otras se destaca nitidamente un potente núcleo Norte-Nordeste (rentas, consumo energético). En definitiva, lo que surge es un triángulo Madrid-Bilbao-Barcelona, o un cuadrilátero —si se incluye Valencia— en el que se concentra lo esencial de una España «emergente» frente a una España «profunda».

Seguidamente viene la presentación cartográfica de las actividades productivas con insistencia excesiva, quizás, en las actividades agrarias, a las que se dedican veintinueve mapas. Se destacan en particular los cultivos que han sido y son más conflictivos en relación con la adhesión española al Mercado Común (viñedo y olivar, frutales y horticultura), aunque no se margina la cara pobre de la agricultura española, los cereales. Las actividades industriales acaparan menos atención —sólo once mapas— pero, en cambio, las variables escogidas son re-

presentativas del nuevo modelo industrial español. Finalmente, seis mapas destacan el importante crecimiento del terciario, y en particular el del sector turístico.

La selección y la combinación de variables resulta efectiva y original; por una parte refleja toda una nueva concepción de la geografía regional y, por otra, el profundo conocimiento que el autor del atlas tiene de nuestro país. Pero ello también puede resultar un inconveniente, ya que, a veces, se tiene la impresión de que el atlas está dirigido a lectores ya «iniciados» en los problemas y avatares de la sociedad española; la parquedad de los comentarios escritos y el grado de abstracción de algunos croquis y modelos refuerzan esta impresión. Esos mismos lectores habrían probablemente agradecido que se citaran las fuentes concretas para cada uno de los mapas y que se explicitaran más los procedimientos que se han seguido para la elaboración de algunos índices. Se ha de valorar positivamente que una gran parte de los datos se hayan cartografiado a escala provincial, ya que, en muchas ocasiones, la agrupación por comunidades autónomas hubiera difuminado información muy significativa.

Desde una perspectiva técnica, la realización del atlas es excelente. Los mapas se han realizado por ordenador sin la mano del cartógrafo, quien tan sólo ha intervenido en la fase de la selección y de la elaboración de las variables. En los mapas, los valores brutos se representan con círculos proporcionales, y se indica el valor máximo, medio y mínimo, lo que permite ponderar rápidamente las representaciones. Los intervalos de las variables se colorean, y en todos los casos el blanco representa los valores medios, el rojo los positivos y el azul los negativos.

Las tonalidades se oscurecen a medida que los valores se apartan de la media. Ello contribuye en gran manera a una lectura rápida de los mapas y a una fácil y útil comparación entre ellos. Asimismo, la incorporación de numerosos croquis y modelos gráficos simplificados resulta muy atractiva y útil y quizá constituya una de las aportaciones técnicas más conseguidas.

En definitiva, este pequeño atlas consigue sintetizar de forma gráfica y con éxito un volumen considerable de información, que normalmente se halla muy dispersa. Y además, hay que felicitarse por el hecho de que el atlas sea trilingüe (español, francés e inglés), lo que facilita que esta visión tan original y penetrante de España pueda llegar a un círculo mucho más amplio de usuarios y tener una mayor resonancia.

M. Dolors Garcia Ramon

BRUNET, R. & SALLOIS, J. (dirs.) (1986); *France. Les dynamiques du territoire*, GIP RECLUS, Montpellier, 256 pp.

El llibre *France. Les dynamiques du territoire* reuneix les actes d'un col.loqui que tingué lloc a Montpellier els dies 14 i 15 de gener de 1986, organitzat pel GIP RECLUS (Groupement d'Intérêt Public RECLUS, Réseau d'Étude des Changements dans la Localisation et les Unités Spatiales) i per la DATAR (Délégation à l'Aménagement du Territoire et à l'Action Régionale), i que va aplegar 168 participants, entre els quals hi havia professors universitaris de departaments

de Geografia, de Dret, d'Economia, d'Arquitectura i d'Urbanisme, representants d'organismes públics estatals, regionals o locals, representants d'empreses privades, investigadors del CNRS (Conseil National de la Recherche Scientifique) i periodistes. Els dos eixos que van centrar les discussions en aquest col.loqui sobre les dinàmiques territorials van ser la constatació i la caracterització d'aquests processos dinàmics de canvi territorial, i les polítiques de planificació necessàries per enfrontar-se adequadament amb aquestes noves realitats i els conflictes que suposen.

L'obra és estructurada en tres parts. En la primera s'inclouen les intervencions generals destinades a constatar els canvis i les dinàmiques territorials recents. La segona part, la més llarga, recull les discussions dels vuit grups de treball. Finalment, la tercera part incloïu la taula rodona amb la qual es va cloure el col.loqui.

En la presentació de l'obra, Roger Brunet diu que es tracta d'organitzar un debat per confrontar els punts de vista de la DATAR, dels investigadors i dels agents locals sobre les transformacions territorials a França i les polítiques de planificació, i constata la necessitat de millorar els instruments d'anàlisi per conèixer millor el territori i la seva dinàmica, també assenyalava que cal iniciar una reflexió que porti a una política de planificació territorial més adaptada a les noves realitats i a les noves necessitats.

A la primera part, sobre la direcció i l'observació dels moviments, Jean-Paul de Gaudemar, president de la DATAR, assenyalava l'evolució de les competències sobre planificació territorial davant unes noves situacions i una evolució dels instruments d'actuació. Roger Brunet efec-